

Ilmastokertomusten vaarat

Hirmumyrskyjä, tulvia, tappavaa kuivuutta ja kuumuutta. Toistuvia taisteluja ääriolosuhteita vastaan, selviytymiskamppailuja yhteiskunnan infrastruktuuriin hajotessa. Ihmisen aiheuttaman ilmastomuutoksen seuraukset taipuvat helposti apokalyptisiksi katastrofikertomuksiksi, joissa ihmisyksilöt ja -yhteisöt joutuvat vastakkain luonnonelementtien kanssa. Nykykulttuuri sisältää valtavan määrän fiktiivisiä ja faktuaalisia tarinoita, jotka pyrkivät antamaan ymmärrettävän muodon käynnissä olevalle maapallonlaajuiselle ekologiselle muutokselle. Mutta kuinka hyvin kertomukset tavoittavat muutoksen kompleksisia sosiaalimateriaalisia prosesseja?

Ilmastomuutoksen kaltaisten planetaaristen ympäristöongelmien muoto ja mittakaava ylittävät arkipäiväisen kokemushorisonttimme¹. Niiden syyt ja seuraukset leviävät laajalle niin tilallisesti kuin ajallisestikin, ja niiden olemassaoloa voi hahmottaa lähinnä monitieteisen tutkimuksen pohjalta laadittujen matemaattisten mallien ja ennusteiden avulla. Timothy Mortonin termein ne ovat hyperobjekteja, joiden suora kokeminen on mahdotonta, vaikka ilmiöt ovat todellisia². Maapallon keskilämpötilan muutokset uhkaavat ihmiselämää, mutta ne eivät ole ihmisaistein havaittavissa. Yksittäiset sääilmiöt eivät anna kokonaiskuvaa ilmastomuutoksesta, joka on tilastollisesti havainnointava, vuosikymmenien ja -satojen kehityskulku. Ilmastomuutoksen prosessit ulottuvat yli ihmiskokemusten, ja niiden syy-seuraussuhteet tulevat aina näkyviin viipeellä. Planetaaristen ongelmien abstraktiuden vuoksi niiden representointi on vaikeaa.

Ympäristöhumanismin jaettu lähtöoletus on ollut, että yhteiskunnan kykenemättömyys vastata planeetanlaajuisiin ympäristöhaasteisiin johtuu oikeanlaisten kertomusten puutteesta. Ilmastomuutos, joka usein nousee edustamaan metonymisesti myös muita planetaarisia ympäristökysymyksiä, taipuu abstraktiutensa ja mittakaavansa vuoksi huonosti osaksi ihmiskokemuksen arkisissa puitteissa esitettäviä kertomuksia. Erityisesti ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen kuuluu kuitenkin usein ajatus siitä, että etenkin fiktiivisten kertomusten tehtävänä on muuttaa abstrakti konkreettiseksi ja tuoda hankalasti hahmotettavat luonnontieteen faktat lähemmäs inhimillistä kokemusta. Ilmastomuutosta käsittelevälle fiktiolle hahmotetaan näin pragmaattinen tavoite: sen on tehtävä faktatietous ymmärrettäväksi myös emotionaalisella ja moraalisisella tasolla.³

Kuten Hannes Bergthaller on tuoreessa artikkelissaan todennut, pragmaattinen kysymys ekologisista tuhoista käsittelevien kertomusten retorisisesta vaikuttavuudesta on silti erotettava kertomusten episteemisestä arvosta. ”Hyvät tarinat” voivat ylläpitää ympäristötyöhön tarvittavaa yhteisöä ja edesauttaa ei-toivottujen kehityskulkujen torjumista, mutta ne eivät välttämättä kuvaa

millään tavoin todenmukaisesti ilmastomuutosta tai siihen liittyviä materiaalisia prosesseja. Kertomusten kyky pelkistää kompleksinen todellisuus kiinnostavaan, helposti välitettävään ja muistettavaan muotoon pitää sisällään vaaran, että vaikeammin representoitavat prosessit jäävät huomiotta. Kertomusten synnyttämä kosketus ympäristökysymyksiin voikin pahimmillaan tuottaa peittolisen yksinkertaistavia näkemyksiä ongelmien aiheuttajista ja niiden vaatimista ratkaisuista.⁴

Kertomukset ekokriitikissä

Ekokriittisen kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen tyypilliset oletukset kertomuksista näkyvät hyvin esimerkiksi Adam Trexlerin ilmastofiktiota käsittelevässä tutkimuksessa *Anthropocene Fictions. The Novel in the Time of Climate Change* (2015). Trexler esittää, että ilmastomuutoksella on ollut merkittäviä vaikutuksia nykymaanin muotoon. Yli 150:tä romaania käsittelevä tutkimus katsoo, että ilmasto- tai antroposeenifiktio – joita Trexler käyttää synonyymeinä – on tarjonnut ei-inhimillisille olioille lisääntyvän mahdollisuuden vaikuttaa niistä esittämiimme kertomuksiin. Vaikka tämä on tarkoittanut muutoksia esimerkiksi kirjallisuuden henkilöhahmoissa, tarinamaailmoissa ja esittämisen tavoissa, ovat kirjalliset kertomukset kyenneet Trexlerin mukaan mukautumaan ilmastomuutoksen esittämiseen. Parhaiten muutostarpeeseen vaikuttaa vastanneen populaari genrekirjallisuus, jonka keinovalikoimaa myös arkirealistinen kerronta on ilmastomuutosta käsitellessään paikoin intoutunut lainaamaan.⁵

Trexlerin teos sitoo kertomukset ja ihmistoimijuuden toisiinsa ja korostaa poliittisen vastuunoton ja yhteistyön tarvetta. Kertomukset kytketään siis suoraan ilmastomuutoksen hillitsemisen vaatimiin toimenpiteisiin. Näin esimerkiksi viime vuosien dystooppisen ja postapokalyptisen kirjallisuuden aalto voidaan tulkita nykylukijoille suunnatuiksi varoituksiksi: pelottavien tulevaisuuskuvien tavoitteena on kannustaa lukijoita tunnistamaan todellisia yhteiskunnan ja ympäristön uhkakuvia ja toimimaan niitä vastaan. Niin Trexlerin kuin monien

muidenkin ekokriitikojen perimmäisenä tavoitteena on perata erilaisten kertomusten ja kirjallisuudenlajien mahdollisuuksia ja potentiaalisia sudenkuoppia laajamittaisen ekologisen katastrofin torjunnassa. Vaikka lähestymistapa korostaa ihmistoimijuutta, sisältyy siihen tyyppillisesti myös toive kertomuksista, jotka voisivat entistä laajemmin nostaa esiin niin elävän kuin elottomankin ei-inhimillisen maailman osuutta planeetan ekologisessa kokonaisuudessa.

Toisenlaista myönteistä roolia kertomuksille hahmotellaan Serpil Oppermannin ja Serenella Iovinin alulle saattamassa materiaalisessa ekokritiikissä. Oppermannille ja Iovinolle kertomukset eivät ole ihmislähtöisiä representaation välineitä vaan materian omasta ”kerronnallisesta toimijuudesta” syntyviä esittämisen muotoja. Materia sisältää ja tuottaa tämän tulkinnan mukaan omia, jatkuvasti käynnissä olevia kertomuksiaan, jotka ovat läsnä yhtä lailla niin ihmistoimijoiden mielissä kuin materian omassa rakenteessa.⁶ Lähestymistavan taustalla on yleisempi ihmistieteiden materiaallinen käänne, ja sen taustateorioihin lukeutuvat esimerkiksi Karen Baradin agentiaalinen realismi, Jane Bennettin vitaali materialismi, Donna Harawayn materiaallinen semiotiikka sekä Bruno Latourin toimijaverkkoteoria⁷. Posthumanistisena lähestymistapana materiaallinen ekokritiikki tuo esiin erilaisia ei-inhimillisiä ja materiaalisia toimijuuksia, joiden joukkoon ihminen on upottunut. Ihmisen toimintaan vaikuttamisen sijaan tavoitteena on lähinnä huolenpidon etiikkaan ja relationaaliseen ontologiaan pohjautuva todellisuuden uudelleenvisionointi.

Ekokriittiseen ja yleisemmin ympäristöhumanistiseen tutkimukseen sisältyy vahvasti käsitys siitä, että ihmisille kuuluu kyky ja velvollisuus kertoa ”ei-ihmiskeskeisiä” kertomuksia ihmisten ja elämäämme ylläpitävän ekologisen todellisuuden välisistä suhteista. Tarvetta nähdään tarinoille, jotka eivät etualaista ihmistoimintoja tai -intentioneita ja jotka tiedostavat ihmisen kategorisen epäpuhtauden – ihmisen limittymisen muihin eläviin ja elottomiin olentoihin sekä ihmisen riippuvuuden niistä. Tällaisia tarinoita oletetaan tarvittavan opastukseksi tilanteissa, jossa rajoittunut ymmärryksemme ihmisen ja biosfäärin suhteista on johtanut ekologiseen kriisiin. Nykytilanne asettaa siis monien tutkijoiden mukaan vastakkain kaksi kertomuksen muotoa, joista ensimmäinen toistaa antroposentristä maailmankuvaa ja toinen on sen kriittinen vastavoima.⁸

Kertomuksen rajat

Kertomukset mahdollistavat planetaaristen ympäristömuutosten hahmottamisen eri näkökulmista, joiden eettiset ja poliittiset painotukset eroavat toisistaan. Kun ympäristöhumanistista keskustelua tarkastellaan tuoreimman narratologisen teorian valossa, vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei tavoitellun kaltaisia ei-ihmiskeskeisiä kertomuksia ole mahdollista tuottaa.

Ekokritiikki viittaa ”kertomuksilla” usein laajempiin semioottisiin ja viestinnällisiin ilmiöihin kuin viime

vuosien narratologinen tutkimus. Esimerkiksi materiaallisen ekokritiikin luonnontodellisuuteen ulottuva kertomuskäsitys näyttää sekoittavan toisiinsa yleisemmät merkityksenannon prosessit ja kertomukset erityisenä ihmiskognitiota ja sosiaalista toimintaa luonnehtivana merkkien käytön muotona. Biosemioottisen tutkimuksen perusteella merkityksenantoa tapahtuu luonnossa myös ihmisestä riippumatta, mutta kaikki merkityksenannon prosessit tuskin ovat luonteeltaan tarinallisia. Monet eläimet voivat esimerkiksi havaita ympäristöstään nousevan savun ja yhdistää sen tuleen. Ovatko luonnonprosessien materiaaliset toimijuudet tällöin kertoneet ei-inhimillisen tarinan? Materiaalisen ekokritiikin tahattomana lähtökohtana näyttää toimivan jopa räikeän antroposentriseltä haiskahtava oletus ihmiskognitiosta väistämättömänä osana todellisuuden tulkintaa. Orientoituneisuus luonnontieteellisen tiedon käyttöön ja ei-inhimillisten olioiden toimijuuteen ei siis pelasta ekokriittistä tutkimusta kertomusmuodon ja kertomuksellisen hahmottamisen sisäisiltä vaaroilta.

Kertomuksia ei voida perustella jonkinlaisella luonnontodellisuuden sisäisellä kerronnallisuudella, sillä kertomusmuoto on leimallisesti inhimillinen tapa jäsentää todellisuutta ja tuottaa merkityksiä. Kieltäessään kertomusten väistämättömän inhimillisen näkökulman tutkimus on itse asiassa vaarassa upota yhä syvemmälle antroposen-trismin suohon, jossa kertomusten rooli ylikorostuu ja todellisuus samaistetaan niihin. Ei-inhimillisten olioiden ”kerronnallisten” kykyjen korostamisen sijaan ympäristödebatissa olisikin tarpeellista huomata rajoitteet, joita todellisuuden hahmottaminen kertomusvetoisesti väistämättä asettaa.

Mitä sitten voidaan pitää narratologian näkökulmasta kertomuksena? Määritelmät luonnollisesti vaihtelevat tutkijakohtaisesti, mutta prototyypiselle kertomukselle, eli esitykselle, jonka lukija tai kuulija helpoimmin mieltää kertomukseksi, on tunnistettu viime vuosien kognitiivisesti orientoituneessa narratologiassa neljä eri ominaispiirrettä. Ensinnäkin kertomus esittää tai simuloi strukturoidun ajallisen jatkumon yksittäisistä tapahtumista. Toiseksi se murtaa tai horjuttaa tarinan kertojan ja yleisön muodostamaa käsitystä tarinamaailmasta. Kolmanneksi se välittää tietyn yksilön kokemuksen tunteuksista, joita murtuman kohtaaminen aiheuttaa. Neljänneksi kertomus on partikulaarinen eli se perustuu *tietyn* tapahtuman kuvaamiselle ja sisältää tarinamaailmaa rakentavia yksityiskohtia.⁹

Prototyypinen kertomus on lähtökohtaisesti ihmiskeskeinen tapa hahmottaa todellisuutta. Tämä ei tarkoita, että kertomusmuoto tuottaisi väistämättä ihmislajin ekologista ylivaltaa pönkittäviä moraaliväitteitä, vaan että sen tapa jäsentää maailmaa perustuu inhimilliselle kokemukselle, kulttuurispesifeille skripteille ja ihmiskognition rajoitteille. Tyypillisimmät kertomukset koskettavat ihmisten arkisia kokemuksia suhteessa toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja ympäristöön.

Selkeimmän kertomukseksi hahmottamiemme esitysten ohella kommunikaatiotamme ja ajatteluamme

”Usein kerronnalliset selitykset johtavat ajatteluamme harhaan.”

hallitsevat kerronnalliset selitysmallit, joiden avulla pystymme jäsentämään ympäröivää maailmaa. Ne eivät useinkaan ole prototyyppisen mallin mukaisia täysipainoisia kertomuksia, joiden esittäminen perustuu murtuman tuottamaan kokemukselliseen ”pointtiin”, vaan kertomusmuotoisia selityksiä, joiden avulla jäsenämme tapahtumia ajalliseksi sekvensseiksi ja joita hyödynämme todellisuuden tulkinnassa.¹⁰

Kerronnallinen hahmottaminen toimii ihmiskognition tulkinnallisena apuvälineenä, mutta usein kerronnalliset selitykset johtavat ajatteluamme harhaan. Etenkään monet tieteen tutkimat ilmiöt – kuten ilmastomuutoksen systeemiset prosessit – eivät noudata arki-kokemuksemme narratiivista logiikkaa, mikä vaikeuttaa niiden täsmällistä kerronnallistamista. Ongelmia syntyy erityisesti, kun kerronnalliset selitykset koskevat erilaisia kompleksisia järjestelmiä. Kompleksiset järjestelmät niin luonnontodellisuudessa kuin ihmistoiminnassakin kuuluvat kognition kannalta petollisiin ilmiöihin, jotka yhtäältä houkuttelevat esiin pääpiirteiltään kerronnallisia selityksiä, mutta joiden ominaisuuksia ei toisaalta voi pelkistää kerronnalliseen muotoon.

Ongelma on akuutti nykyisissä ympäristöongelmissa, sillä maapallon ilmasto on kompleksinen järjestelmä,

johon kuuluu emergenttejä piirteitä: järjestelmän kokonaisuus ilmaantuu valtavasta määrästä pienemmän mittakaavan vuorovaikutussuhteita, jotka linkittyvät toisiinsa lukuisissa takaisinkytkennöissä. Vaikka vuorovaikutussuhteet eivät ole millään tavoin koordinoituja, ne synnyttävät korkeamman tason käyttäytymistä, joka vaikuttaa päämäärähakuiselta ja muuttuu sen vuoksi kerrottavaksi. Kerronnalliset selitykset erilaisista kompleksisista ilmiöistä, kuten evoluutiosta, ilmastomuutoksesta, ekosysteemeistä, ihmisyhteiskunnista tai ihmisajattelusta itsestään vääristävät kuitenkin väistämättömällä tavalla ilmiöiden perusominaisuuksia. Ilmasto muuttavia mekanismeja voidaan mallintaa matemaattisesti, mutta niiden siirtäminen kertomusmuotoon on sellaisenaan mahdotonta.¹¹

Narratologian perushypoteesi tulkitsee kompleksisissa järjestelmissä havaittavan emergenssin tilanteeksi, jossa systeeminen käytös saavuttaa kerrottavuuden uudella representaation tasolla. Asiaa voi havainnollistaa vakiintuneella esimerkillä muurahaisyhdyskunnasta. Pystymme yhtäältä kertomaan yksittäisen muurahaisen toiminnasta jäsentäen sen tekemisiä yksilöllisen toimijuuden ja ympäristöön kohdistuvan vuorovaikutuksen muodossa. Vastaavalla tavalla pystymme kertomaan myös kokonaisen

muurahaisyhdyskunnan kollektiivisesta toiminnasta – yhdyskunnalle näyttää tällöin kuuluvan ikään kuin oma toimijuutensa, joka ilmaantuu eli emergoituu yksittäisten muurahaisten käyttäytymisen summana. Ilmeisen organisoidulta vaikuttavasta käyttäytymisestä huolimatta yhdyskunnan kokonaistoimintaa ei kuitenkaan voi selittää toimijuuteen yleensä assosioituilla ominaisuuksilla, kuten minuudella, päämäärillä, tavoitteellisuudella tai reaktioilla. Toisaalta kollektiivista toimintaa ei voi myöskään selittää yksittäisten muurahaisten osallisuudella. Järjestelmää seuraamalla voimme helposti havaita, että suurempi toiminnallinen kokonaisuus syntyy valtavasta määrästä pienemmän mittakaavan toisiinsa kytkeytyneitä vuorovaikutussuhteita, mutta kertomuksellisen selityksen näkökulmasta järjestelmän ala- ja ylätasojen välille jää pysyvä aukko.¹²

Kerronnallinen selittäminen toimii kognitiivisena heuristiikkana, ajatuksellisena oikopolkuna, joka auttaa hallitsemaan havaitsemamme todellisuuden kompleksisuutta. Samalla taivumme kuitenkin selittämään ei-inhimillisiä prosesseja ihmiskokemuksen pohjalta rakentuneiden skeemojen avulla. Kerronnallisten representatioiden perustava piirre on, että ne attribuivat ilmiöille toimijuutta: kertomusten kaikilla tapahtumilla on aiheuttajansa, joka voi olla esimerkiksi yksilöllinen olento, kollektiivi, eloton objekti tai vaikkapa puhdas abstraktio (kuten ilmastomuutos). Kerronnallisessa selityksessä nämä toimijat hahmotetaan aina vähintään jossain määrin intentionaaliksi olioiksi, jotka tekevät valintoja ja päätöksiä ihmisyksilön tavoin.¹³ Tämä voi tuottaa harhaanjohtavia käsityksiä esimerkiksi luonnonilmiöistä. Lisäksi se saattaa synnyttää virheellisen tuntemuksen ilmastomuutoksen kaltaisten prosessien hallittavuudesta ja ennustettavuudesta.

Kertomusmuotoon tukeutuva todellisuuden hahmotus perustuu myös väistämättömällä tavalla valintoihin. Valintoja on tehtävä esimerkiksi kertomuksen tapahtumaympäristön, näkökulman, tapahtumien ja päähenkilöiden suhteen, jolloin systeemin moninaisten yhtäaikaisten tapahtumien vuorovaikutukset typistetään yksilöiden tai kollektiivien teoiksi. Kerronnallinen selitys ei siis pysty ottamaan haltuun kompleksisuudelle ominaista systeemistä vuorovaikutusta vaan nojaa peräkkäisyyden logiikkaan. Samalla kertomusmuoto tuottaa yksinkertaistavan oletuksen kausaalisuudesta: se korostaa ajatusta syiden ja seurausten ketjusta ja hävittää näkyvistä kompleksisten järjestelmien vastavuoroisten ja rekursiivisten vuorovaikutusverkostojen toimintalogiikan.¹⁴

Lisäksi kertomusmuotoa ohjaa kerronnallisen lopun ja sulkeuman merkitys. Kertomukset jäsenyivät käytännössä loppunsa ympärille, ja laukaistessaan jännitteen tai välittäessään kommunikatiivisen pointin kertomuksen päätös heijastuu tyypillisesti ikään kuin kaikkien edeltävien tapahtumien ylle. Toiminnan kausaalisia päämääriä korostaessaan loppu tuottaa kerronnallisiin selityksiin väistämättömän ihmiskeskeisen toimintalogiikan.¹⁵

Suuria ja pienempiä kertomuksia

Merkittävä osa ihmistieteellisen ympäristötutkimuksen sisällä viime vuosina käydystä debatista on liittynyt antroposeenin käsitteeseen. Antroposeeniksi on nimetty geologinen aikakausi, jonka kuluessa ihmistoiminta on muuttanut maapallon kemiallista ja ilmastollista perustaa ainakin 1700-luvulta lähtien ja kiihtyvässä määrin toisen maailmansodan jälkeen. Uusi geologinen epookki aiheuttaa ympäröivän todellisuuden hahmottamiselle yhä suurempia ongelmia, sillä läsnä on lisääntyvä määrä ihmisten kollektiivisesta toiminnasta syntyviä emergenttejä ympäristövaikutuksia.

Timothy Clark on kuvannut tilannetta yhtenäisten mittasuhteiden kriisiksi, jonka myötä ruumiillisessa kokemuksessamme hahmotuva ”normaali” elämaailma on saanut rinnalleen paljolti ennakoimattoman ja usein epäintuitiivisilla tavoilla toimivan kollektiivisten ympäristövaikutusten tason. Ihmisten yksilöllisten valintojen eettistä merkitystä on tarkasteltava uudenaiaisessa kontekstissa, jossa sinällään vähäpätöisiltä vaikuttavat toiminnot, kuten asunnon lämmittäminen, puiden kaataminen, autolla ajaminen tai lentomatkat, muuttuvat lukuisten ihmisten toistamina koko planeetan hyvinvointia uhkaaviksi ongelmiksi. Ihmistoimintaa täytyy siis havainnoida ihmisyksilöiden ja -ryhmien suunnitelmallisten tekojen ja tahdonalaisten valintojen ohella myös lajitason mittakaavassa, jossa ihmisten valinnat ja suunnitelmat joutuvat antamaan tilaa odottamattomille ja tavoitteistamme riippumattomille planeetanlaajuisille ympäristömuutoksille.¹⁶

Uuden tason ympäristöongelmat tuottavat kertomuksille haasteen, jolla on ainakin kaksi eri ulottuvuutta. Ensimmäinen niistä koskee kokemuksellisuutta suhteessa antroposeeniä käsitteleviin kertomuksiin. Planetaarisia kysymyksiä käsittelevät kertomukset eivät istu kaikilta osin prototyyppisen kertomuksen malliin, sillä ne edustavat kokemuspohjaisten kertomusten sijaan todellisuuden kerronnallista selittämistä. Abstraktin mittakaavansa vuoksi niihin ei kuulu yksilön kokemusta muuttuvasta maapallosta tai tarinamaailmaa rakentavia yksityiskohtia. Kuten monet ekokriittiset tutkijat ovat esittäneet, antroposeenin ongelmavyöhydin ja sen tuottamien uhkien emotionaalinen ymmärtäminen vaatisi tällaisten ihmislajin tasolla esitettyjen kertomusten kytkemistä ihmisten arkipäiväiseen kokemusmaailmaan. Ongelmana kuitenkin on, että eri tasojen yhdistäminen kerronnallisin keinoin on nimenomaan mahdotonta: yksilö- ja lajitasolla kerrottujen tapahtumien väliin jää emergenssin vuoksi ei-kerrottava aukko.¹⁷

Toinen pulma koskee edellä kuvattua kerronnallisten selitysten puutteellista kykyä esittää todenmukaista kuvaa kompleksisten ympäristöongelmien kehittymisestä ja ratkaisukeinoista. Ympäristöhumanismi ja ekokriittikki etsivät edelleen planetaaristen haasteiden syitä haitallisista kertomuksista, jotka vääristävät käsityksiämme ongelmien kehityksestä ja ratkaisuista. Esimerkiksi koko antroposeenin ympärille kehittynyttä diskurssia on kritisoitu ”suurena kertomuksena”, joka esittää ihmislajin

yhtenä kollektiivisena toimijana ja piilottaa näin näkyvistä sosiaalisia eroja ja valtapositiota. Kun ympäristötuhojen aiheuttajana ja potentiaalisena hillitsijänä toimii abstrakti ”ihminen”, jää huomiotta, että ongelmat ovat tosiasiaa aiheutuneet ennen kaikkea globaalisti varakkaimpien ihmislajin edustajien toimista.¹⁸

Entäpä jos ongelma ei varsinaisesti ole ”vääränlaisissa” kertomuksissa vaan ylipäätään kertomusmuodon kyvyttömyydessä käsitellä ympäristöongelmia tuottavien sosiaalisten järjestelmien kompleksisuutta ja emergenttejä ominaispiirteitä? Vaihtoehtoksi antroposeenin käsitteelle on ehdotettu esimerkiksi kapitaliseen, jolloin kerronnallisen selityksen pääasiallisiksi toimijaksi hahmottuu ihmiskunnan sijaan kapitalistinen talousjärjestelmä. Kertomusmuodon perusongelma säilyy kuitenkin tässäkin tapauksessa ennallaan: muutokset, jotka eivät ole minkään yksittäisen poliittisen voiman, instituution tai edes rakenteen käsissä, kiinnitetään kerronnallisen hahmotettavuuden vuoksi yhteen selittävään tekijään. Tämänkaltaiset kerronnallisten selitysten ongelmat lienevät taustalla Donna Harawayn käsitteellisessä ehdotuksessa, jonka mukaan planetaaristen ympäristöongelmien aikakautta pitäisi kutsua kausaalikysymysten monihaaraisten ”lonkeroiden” vuoksi chthuluseeniksi.¹⁹

Mediamaisemaa tällä hetkellä hallitsevat ekodystopiat ja katastrofikertomukset vihjaavat kapeahkosta keinovälkoimasta, joka kertomuksilla ja kertovalla fiktiolla on käytössään planetaaristen kysymysten käsittelyssä. Lähi-tulevaisuuteen sijoittuvat kuvaukset ihmisten selviytymisestä ekokatastrofin jälkimainingeissa tekevät planetaarista muutosta näkyväksi mutta uhkaavat samalla kallistua kuvaustapaan, jossa ihmisen roolina on taistella hallinnasta karannutta luontoa vastaan. Merkittävä osa niin kutsutusta ilmastofiktiosta ei lopulta juuri edes käsittele ilmastomuutosta vaan hyödyntää sitä lähinnä taustamaisemana yksilötarinoille, joiden jännitteet ovat paljolti muualla kuin varsinaisissa ekologisissa kysymyksissä.

Kenties olisi siis viimein aika myöntää, että parhaiten planetaaristen ongelmien käsittelyssä eivät lopulta pärjää ”hyvät kertomukset” vaan esitykset, jotka pyrkivät parhaimpansa mukaan ylittämään kerronnallisen hahmottamisen rajoja. Käsillä oleva ekologinen kriisi vaatii kurkot-tautumista ulos kertomuksista ja kohti kompleksista materiaalista todellisuutta, jonka toiminta ei vastaa tarinoiden logiikkaa. Huolimatta siitä, että tarvitsemme ilmastomuutoksesta ymmärrystä lisääviä, ympäristöhuolta ja -ahdistusta käsitteleviä, varoittavia, lohduttavia sekä toivoa luoviakin kertomuksia, tarvitsemme vastaavasti myös aimonnoksen epäilystä liian hyviä tarinoita kohtaan.

Viitteet

- 1 Planetaarisista ympäristöongelmista puhuminen viittaa tässä pyrkimykseen hahmottaa planeetanlaajuista ympäristöä ei-ihmiskeskeisestä näkökulmasta. Ihmistä koskevien ”globaalien” ongelmien lisäksi puhutaan koko maapallon historian ja tulevaisuuden kohtalonkysymyksistä. Ks. esim. Wenzel 2014, 21.
- 2 Morton 2013, 1, 48.
- 3 Bergthaller 2018, 1–2.
- 4 Sama, 8–9.
- 5 Trexler 2015, 13–26, 171.
- 6 Iovino & Oppermann 2014, 1, 7–8.
- 7 Myös Latour itse on nostanut esiin tarpeen uudelle ”geotarinalle”, joka yhdistäisi toisiinsa planetaarista ekologiaa ja ihmishistoriaa. Ks. Latour 2014, 3.
- 8 Bergthaller 2018, 3.
- 9 Herman 2009, 9.
- 10 Vrt. sama, 93–95.
- 11 Ks. Walsh 2016.
- 12 Sama, 272–274; Abbott 2008, 237–238.
- 13 Walsh 2016, 274–275.
- 14 Sama, 275.
- 15 Sama.
- 16 Clark 2015, 9–10, 15–16.
- 17 Ks. Abbott 2008, 233.
- 18 Ks. esim. Malm & Hornborg 2014, 63–65.
- 19 Haraway 2015, 160.

Kirjallisuus

- Abbott, H. Porter, Narrative and Emergent Behavior. *Poetics Today*. Vol. 29, No. 2, 2008, 227–244.
- Bergthaller, Hannes, Climate Change and Un-Narrativity. *Metaphora*. Vol. 2, 2018, 1–12.
- Clark, Timothy, *Ecocriticism on the Edge. The Anthropocene as a Threshold Concept*. Bloomsbury, London 2015.
- Haraway, Donna, Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene. Making Kin. *Environmental Humanities*. Vol. 6, No. 1, 2015, 159–165.
- Herman, David, *Basic Elements of Narrative*. Wiley-Blackwell, West Sussex 2009.
- Iovino, Serenella & Oppermann, Serpil, Introduction. Stories Come to Matter. Teoksessa *Material Ecocriticism*. Toim.
- Serenella Iovino & Serpil Oppermann. Bloomington & Indiana University Press, Indianapolis 2014, 1–17.
- Latour, Bruno, Agency at the Time of the Anthropocene. *New Literary History*. Vol. 45, No. 1, 2014, 1–18.
- Malm, Anders & Hornborg, Alf, The Geology of Mankind? A Critique of the Anthropocene Narrative. *The Anthropocene Review*. Vol. 1, No. 1, 2014, 1–8.
- Morton, Timothy, *Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2013.
- Trexler, Adam, *Anthropocene Fictions. The Novel in the Time of Climate Change*. University of Virginia Press, Charlottesville 2015.
- Walsh, Richard, Narrative Theory at the Limit. Teoksessa *Theory Matters. The Place of Theory in Literary and Cultural Studies Today*. Toim. Martin Middeke & Christoph Reinfandt. Palgrave Macmillan, London 2016, 265–280.
- Wenzel, Jennifer, Planet vs. Globe. *English Language Notes*. Vol. 52, No. 1, 2014, 19–30.